

Марија ТАШЕВА — ПОЦЕСКА

НЕОЕВОЛУЦИОНИЗМОТ ВО ДЕЛОТО НА ТАЛКОТ ПАРСОНС

На прашањето што Парсонс го поставува во 1937 година: „Кој го чита Херберт Спенсер“?, Гулднер во шеесттите години одговара — „самиот Парсонс“.¹ Во своето упорно истражување на грешките на функционалистичката теорија, анализирајќи ги Парсонсовите текстови од шеесетите години во кои тој им посветува основно внимание на проблемите на еволутивниот развој на општествата, тој апелира на нејзината недоследност. Тој како и другите претставници на истата школа, свртувајќи се кон оваа проблематика, според неговата оценка, се негира самиот себе, зашто навлегува во оние сфери кои од самиот почеток ги смета за надворешни на социолошката теорија.

Дали Гулднер е во право? Дали функционалистите, и Парсонс меѓу нив, се зафаќат со разрешувањето на проблемите кои долго време ги сметале за туѓи на социолошката теорија, или пак, со одредена доследност ги вклучуваат во репертоарот на своите истражувања, оценувајќи дека моментот е погоден да се дојде до одговор на прашањата кои порано, на дадениот степен од развојот на социолошката теорија, изгледале нерешливи? Се чини дека следењето на размислите на функционалистите — и оние кои се основачи на школата и оние кои се нејзини современи претставници — упатуваат на втората алтернатива.

Уште Малиновски, антропологот кој на школата и го даде името, во настојувањето да ја оцени својата релација со еволуционализмот истакнува:

„Еволуционализмот денес е излезен од мода. Наспроти тоа, неговите главни претпоставки не само што се исправни, туку исто така се неопходни за истражувачот како и за теоретичарот... Нашиот интерес во трасирањето на секоја манифеста-

---

¹ Gouldner A., *The Coming Crisis of Western Sociology*, Heiman, London, 1971, str. 375.

ција на човечкиот живот наназад до нејзините најпрости форми останува вредна и незаменлива во полното разбирање на културата... Јас верувам дека конечно ние ќе го прифатиме ставот дека потеклото, не е ништо друго освен суштинската природа на институцијата како што е бракот или нацијата, семејството или државата, ралигиозната конгрегација или организација на цехот“.²

За него, како и за еволуционистите од 19 век, еволуцијата претставува процес на растечка диференцијација на структурата и функциите, односно растечка специјализација на институциите. Истото становиште го застапува и Редклиф — Браун. Критикувајќи го Моргановиот историски метод, со кој се прикажува „целиот тек на општествениот развој“, тој нагласува дека не го прифаќа методот на историските претпоставки „не затоа што е историски туку што претпоставува“. Тој стои на мислење дека тврдењето за големата веројатност на претпоставките мора да биде базирано на познавањето на законите на општествениот развој, кои во дадениот момент не се познати.³ Инаку, не само што ја прифаќа теоријата на еволуцијата туку и јасно се определува за Спенсеровата, која според него, нуди задоволувачка шема за анализа на појавата, одржувањето, промената и дисолуцијата на формите (физички, органски, општествени) во целата природа. Тој не се сложува со сите заклучоци на Спенсер, но истакнува дека „привремено прифаќајќи ги Спенсеровите темелни теории... доаѓаме до извесни поими кои можат да бидат користени како аналитички орудија“.⁴

Парсонс, во своето дело „Социјален систем“⁵ ја подржува тезата на Малиновски дека „на денешното ниво од развојот на социолошката наука знаењето за динамичките процеси може да биде само фрагментарно“, дека сè уште не постојат можности за комплетна динамичка теорија за текот на акцијата и затоа не останува ништо друго освен знаењето да се задржи во рамките на структурно-функционалните термини.

„Едноставно, ние не сме во позиција да ги доловиме униформностите на динамичкиот процес во социјалниот систем освен овде и онде. Но со намера да ги прикажеме оние чија позиција можеме да ја одредиме и да бидеме во позиција

² Malinowski B., *Scientific Theory of Culture*, cit. po Fletcher R., *The Making of Sociology*, 2, *Developments*, Nelson, London, 1972, str. 692.

³ Redclif-Brown A. R., *Studija o sistemima rodbinskih veza*, vo Parsons T., Šils E., Kaspar D.. *Teorije o društvu*, I, Vuk Karadžić, Beograd, 1969, str. 270.

⁴ Redklif-Braun A. R., *Struktura i funkcija u primitivnom društvu*, Prosveta, Beograd, 1982, str. 15.

⁵ Parsons T., *The Social System*, Free Press, Chicago, 1951, str. 21.

да го прошириме нашето динамичко знаење мораме да имаме 'слика' на системот во кој тие одговараат на дадените односи на неговите делови во дадена состојба на системот..."⁶

Тој е уште поголем песимист (Гулднер оценува екстремен)⁷ кога станува збор за шансите за изградба на генерална теорија на општествената промена. „Генералната теорија на промената на социјалниот систем не е можна на денешната состојба на науката. Ние немаме потполна теорија за процесите на промената во социјалниот систем... Таа нема да се реализира во наше време, а можеби и никогаш“.⁸ Сепак, тој никогаш не негира дека динамиката, покрај статиката, е најзначајната цел на социолошкото истражување. Општествениот систем ја претставува основата и на сруктурната и на динамичката анализа, само што втората ја претпоставува првата, односно спроведувањето на втората бара претходни знаења за структурните карактеристики на системот кој се менува.

„Ако имаме доволно воопштен систем на категории за систематска дескрипција и компарација на структурата на системите, тогаш имаме простор во кој можеме да го мобилизираме нашето динамичко знаење... Но прецизно, во однос на проблемите кои се од значење за социјалниот систем, знаењето кое го поседуваме е фрагментарно и со многу нерамен и нееднаков аналитички статус. Најефективен начин да се организира за нашите цели е да се доведе во релација со шемата на точките на референцијата во однос на социјалниот систем... Ние мораме секако да го сместиме динамичкиот процес структурно во социјалниот ситем“.⁹

Во текот на пеесеттите години Парсонс ги продолжува своите анализи на социјалниот систем, неговите подсистеми, нивните заемни односи, ги бара неопходностите за одржувањето на системскиот еквилибриум и сл. Доколку им посветува внимание на динамичките прашања, тоа не е со цел да изгради стратегија за проучување на генералната промена, туку да одговори на некои конкретни прашања врзани за функционирањето на системот. Така, во делото „Социјален систем“ одредено внимание им посветува на оние фактори на културниот систем кои можат да ја пореметат системската рамнотежа и затоа бараат поопсежна анализа во смисла во откривање на нивните причини и наоѓање средства за намалување на негативните ефекти што можат да ги остварат.

⁶ Isto.

⁷ Gouldner A., cit. delo, str. 354.

⁸ Parsons T., *Essays in Sociological Theory*, Glencoe, III., The Free Press, 1949, str. 325.

⁹ Parsons T., *The Social System*, cit. delo, str. 21.

Пресвртот во Парсонсовата научна преокупација се случува во раните шеесетти години, кога во поголем број негови написи и дела¹⁰ теоријата на општествената еволуција зазема централно место. Како негова позадина се наведуваат многу мотиви, но најчесто поттикот на средината, самата општествена ситуација во Соединетите Држави, во кои притисоците за промена стануваат толку нагласени што не и дозволуваат на социологијата и понатаму да ги држи на периферијата на своето внимание.

Во делото „Општества, еволутивни и компаративни преспективи“, прво од серијата трудови посветени на општествената еволуција, својата социолошка позиција тој ја одредува како неоеволутивна. Таа ја има како своја појдовна основа старата еволуционистичка теза дека „социо-културната еволуција како и органската еволуција минува, преку диференцијацијата, од попусти кон прогресивно покомплексни форми“,¹⁰ но за разлика од старите еволуционисти, тој еволуцијата не ја сфаќа како процес кој се движи по една линија, туку како варијетет на диференцирани процеси на општествата кои се разликуваат во однос на своите потенцијали за реализација на развојот. Во својата стратегија за истражување на еволуцијата тој потенцира четири основни точки: 1. изградба на општи појмовни шеми на социјалниот систем кој е предмет на динамичка анализа; 2. разгледување на проблемите на општеството кои израснуваат од неговата пренагласена контрола на акцијата; 3. соочување со еволутивниот развој на општествата во поглед на нивната целина како и на нивните структурни компоненти; 4. разгледување на варијабилноста како проблем кој е различен од оној на еволутивните стапки. Неговото мислење во овој поглед го дели и Ајзенштат, за кого неоеволуционизмот, кој после јазот меѓу дваесеттите и шеесеттите години од овој век го обновува интересот за еволуцијата, не претставува просто враќање на претпоставките на старите школи. Тој по него вклучува „преиспитување на еволутивната теорија во светлото на современиот напредок на социолошката теорија и истражување“.¹¹ Тој наведува два основни камена на спрепнување кај двете теории — старата и новата — ставот на еднолинејната еволуција која се остварува преку големи универзал-

¹⁰ Позначајни трудови на Парсонс во оваа област се: *Some Considerations on the Theory of Social Change*, *kural Sociology*, 1961, 26, str. 219—239; *Evolutionary Universals*, *ASR*, 1964, 29, str. 339—357; *Societies, Evolutionary and Comparative Perspectives*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1966; *The System of Modern Societies*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1971; *Evolution of Societies*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1977.

¹¹ Parsons, T., *Societies, Evolutionary and Comparative Perspectives*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1966 str.

ни стапки, како и неможноста потполно да се систематизираат карактеристиките на секоја стапка и механизмите преку кои се остварува преминот од една во друга. Причините на промената кои ги наведуваат старите функционалисти ги оценува како премногу општи и како такви недоволни за разграничување на општите стапки од конкретните трендови на промената на секое општество.

Обновувањето на еволутивната перспектива за Ајзенштат претставува обид за системско објаснување на процесите на промената, процесите на разидувањето на еден тип општество од друг и посебно ширината до која таквото разидување може да се кристализира во посебни типови на кои основните карактеристики им остануваат заеднички. Во ова тој ја согледува и виталната цел на функционализмот, зашто процесите на промената се блиско поврзани со институционалната структура на општеството и затоа можат да бидат објаснети како последица на проблемите кои израснуваат во контекстот на воспоставувањето и одржувањето на оваа структура.

Така, Парсонсовата и онаа на другите функционалисти преокупација со проблемите на еволуцијата не значи напуштање на старите теми. Парсонс никогаш не негира дека и пона-таму им останува верен на своите истражувања усмерени на системот и неговиот еквилибриум. По Кингсли Дејвис¹² и откако ја усвојува еволутивната перспектива тој останува теоретичар на општествениот еквилибриум.

Сфаќајќи го општеството како систем на стабилен (или релативно стабилен) еквилибриум, во кој односите меѓу неговите структурни елементи и процеси кои се случуваат во него и меѓу него и средината се такви што прават од него релативно трајна творба, во условите кога таа трајност се покажува како се попроблематична, во своите нови анализи тој настојува да направи разграничување меѓу процесите кои ја произведуваат структурната стабилност и оние кои ја произведуваат структурната промена. Во тој поглед, еволутивната перспектива се воведува како средство за подобро разграничување на процесите во системот и неговата меѓуизмена со средината кои го одржуваат еквилибриумот и оние процеси преку кои оваа рамнотежа се „менува на таков начин што води кон нова и различна состојба на системот, состојба која мора да биде опишана во термините на менувањето на претходната структура“.¹³ Затоа и неговата теза за кибернетската хиерархија и овде наоѓа своја примена.

¹² Davies K., *The Myth of Functional Analysis*, ASR, 24, 1959, str. 757—73.

¹³ Parsons T., во Etzioni A. and E., (eds.), *Social Change*, Basic Books New York, 1964, str. 85.

Диференцијацијата, реинтеграцијата и адаптацијата — базични процеси на еволуцијата

Еволуцијата во рамките на општествената теорија од 19 век е сфатана како процес, кој поттикнат од внатрешни извори — најчесто од притисоците кои ги создава зголемувањето бројот на населението и адекватно на тоа зголемувањето на проблемите во врска со задоволувањето на основните проблеми, се остварува преку растот на внатрешната комплексност на општествените единици. Растот, пак, на комплексноста во исто време претставува раст на општествената интеграција, зашто прилагодувањето на средината или борбата за опстанок можат да бидат успешни само во условите на добра усогласеност во функционирањето на диференцираните делови. Така за Спенсер:

„Со растот (на општеството) неговите делови стануваат нееднакви: тоа покажува раст на структурата. Нееднаквите делови симултано претпоставуваат активности од различен вид. Овие активности не се едноставно различни, зашто разликите се така поврзани што се прават можни една со друга. Така реципрочниот придонес создава услови за заемна зависност на деловите. А заемно зависните делови, живеејќи еден покрај друг формираат агрегат конституиран по истиот базичен принцип како индивидуалниот организам“.¹⁴

Општествената еволуција Спенсер ја доведува во аналогија со биолошката, истакнуваќи дека прилагодувањето на средината на нивото на биологијата се остварува на сличен начин како и прилагодувањето на општествените единици. Подоцна, следејќи ја неговата основна теза за еволутивниот раст, многу мислителите (на пр. Диркем и Вестермарк) еволуцијата ја посматраат во контекстот на појавата и растот на општествените институции. Покрај тоа, многумина кои ја следат неговата линија, укажуваат на фактот дека општествата еволуираат — поминувајќи од еден во друг чекор во рамките на кој покажуваат одредени, јасно препознатливи нивоа на агрегација и вид на организација. Утврдувањето на базичните карактеристики на секој чекор е услов за компарацијата на конкретните општества.

За старата еволутивна мисла еволутивниот раст, преку кој се обезбедува опстанокот, претставува процес на адаптација а тој, пак, го претпоставува растот на умот, кумулативниот раст на знаењето преку кој намерно се менуваат условите

¹⁴ Spenser H., *The Evolution of Society*, cit. po Coser L., *Masters of Sociological Thought*, Harcourt Brace Jovanovich, International Edition, 1971, str. 91.

на егзистенцијата и се обезбедува контрола на средината преку совладувањето на природните сили. Така, еволуцијата не се сфаќа како просто прилагодување на средината, како во случајот на биолошките видови, туку како развој на општествените институции преку свесните човечки активности при што се земаат во предвид условите на средината.

За Парсонс еволуцијата претставува процес во контекстот на кој се зголемува комплексноста на општествената структура, која се диференцира во специфични општествени улоги. Диференцијацијата, пак, на општествените структури неминовно е следена со промени во природата на примерокот на нормите кои важат за таа структура. Текот на неговата промена е обратен од оној на диференцијацијата која значи специјализирање на посебните делови за обавување на специфични улоги. Вредносниот примерок станува се поопшт, зашто само така може да го легитимира поширокиот вариетет на цели и функции на новите единици.

Вака сфатениот поим на еволуцијата не се разликува многу од оној на еволуционистите од 19 век. Сепак Ентони Смит утврдува одредена разлика во нивото на општоста кај едниот и кај другиот. Според него старите еволуционисти настојуваат да го објаснат развојот на одредени општества. Тој го наведува примерот на Диркем, кој ја воведува идејата на професионалната спецификација за да ги објасни особините на постреволуционарните западноевропски општества. За разлика од тоа, Парсонс, како и другите неоеволуционисти, даваат сосема апстрактен концепт на еволуцијата кој се однесува на општествата од сите типови, зашто во диференцијацијата гледаат суштинска компонента на историскиот развојот во согласност со која можат да бидат анализирани сите општества. И самиот концепт на диференцијацијата, според него, е многу поширок од стариот. Тој се однесува на економската сфера, но покрај неа на сите други сфери од животот, како што се политичката, религиозната и др.¹⁵

Забелешката на Смит наметнува одредени дилеми, зашто во приказот на текот на еволутивниот развој Парсонс се служи со примерот на конкретните општества, од кои секое одговара на одредено ниво на развојот. Можеби поголемо внимание треба да и се посвети на констатацијата на Нисбет, кој на Парсонса му замерува што прави конфузија меѓу нивоата

---

¹⁵ Smith A., *The Concept of Social Change, A Critique of the Functionalist Theory of Social Change*, Routledge & Kegan Paul, London and Boston, str. 15.

на конкретните цивилизации и општества и апстрактната суштина на цивилизацијата или општеството.¹⁶

Она што по Смит најмногу ги приближува стариот и новиот концепт на еволуцијата се процесите кои ја сочинуваат суштината на еволуцијата — диференцијацијата, реинтеграцијата и адаптацијата.

Првиот процес, диференцијацијата, условена од притисоците на системот за промена, се реализира на тој начин што структурната целина се дели на нови специјализирани единици кои мораат да бидат поприлагодени на средината и поефективни во поглед на обавувањето на своите улоги од старите, во интерес на одржувањето на системскиот еквилибриум. Самиот Парсонс не навлегува во прецизни анализи на компонентите на диференцијацијата, но тоа го прави Смит кој наведува листа на нејзините атрибути: 1. таа е главен мотор на историската промена; 2. се однесува на сите елементи на социјалната структура и култура; 3. ја одредува базичната рамка за класификација на типовите на стапките на социјалната еволуција; 4. таа, на долга патека, е неминовна и неповратна; 5. ја зголемува човековата автономија и општествената зрелост *pari passu* со своите капацитети за зголемување на контролата над природата; 6. израснува само во контекстот на системот и структурата на неговите делови и така е иманентен процес.¹⁷

Реинтеграцијата, неделива од диференцијата, се јавува како механизам кој им се спротивставува на притисоците за дезинтеграција и кој го одржува системскиот еквилибриум во условите за работа на структурната комплексност. Во притисоците за промена Парсонс гледа и фактори кои ги мобилизираат разните видови општествена моќ за обнова на системскиот еквилибриум. Сепак, тој се запрашува, како Диркем пред него, дали во ситуациите на премногу напредната диференцијација, кога деловите брзо се движат во правецот на специјализација, општеството би било во состојба да ја контролира центрифугалната сила, односно дали не може да се случи високо специјализираните делови да ги раскинат општествените врски и да го напуштат системот. Во врска со ова Диркем, кој процесите на диференцијацијата и интеграцијата ги базира врз поделбата на трудот изразува сомнение во нејзините можности на спречувач на дезинтеграцијата во ситуациите кога напредокот се остварува со премногу брз темпо. Затоа и тој постојано укажува на потребата од задржувањето на општиот дух — на моралното единство чиј гарант ќе биде или религијата

¹⁶ Nisbet R., *Social Change and History*, Oxford Univ. Press, 1969, str. 262—7.

¹⁷ Smith A., *cit delo*, str. 18.

или современиот морал. Парсонс, пак, упатува на улогата што во такви ситуации можат да ја остварат некои општествени организации, пред се државата и идеологијата, кои располагаат со доволно голема моќ да ја овозможат координацијата на деловите што се диференцирале.

На овој проблем, во рамките на неоеволуционизмот, пошироко се осврнува Парсонсовиот ученик Смелсер. Во делото „Општествената промена во индустриската револуција“, при приказот на развојот на индустрискиот и семејниот систем во Британското општество од 18 век, а кои своите проблеми ги разрешуваат на тој начин што стануваат се поспецијализирани и покомплексни, тој утврдува дека, во извесен момент, комплексот на општествените улоги и норми може да стане застапен и да предизвика дисхармонија и пореметувања. Во тој случај се јавува потребата од ефектуирање на нови механизми кои на системот ќе му ја вратат пореметената рамнотежа.¹⁸

Третиот базичен процес, адаптацијата, според Смит, ги враќа неоеволуционистите, повеќе отколку другите процеси, на рамништето на стариот еволуционизам — на неговата биолошка основа, затоа што тој е сфатен како потреба на системот за прилагодување на средината. Сепак, според него, не станува збор за социјалдарвинистичка позиција во која тезата на адаптацијата би била дел на тезата за природната селекција — зашто таа е сфатена и како причина и како последица на диференцијацијата и реинтеграцијата. За Парсоне адаптивниот капацитет на општеството го сочинуваат процесите кои ја менуваат социјалната структура во правецот на поголемата контрола и ефективност.

Посебно внимание на адаптацијата и посветува уште Редклиф—Браун кој во неа го гледа клучот на еволуцијата. Таа се однесува на прилагодувањето на однесувањето на поединецот на оние процеси кои го одржуваат општествениот живот. Притоа, тој разграничува три компоненти на адаптивниот процес: 1. еколошка адаптација — која се однесува на начините на кои општествениот живот е прилагоден на физичката средина; 2. институционална адаптација — која ги опфаќа институционалните одредби преку кои се одржува општествената согласност и 3. културна адаптација во која влегуваат општествените процеси преку кои поедниците ги стекнуваат навиките и менталните карактеристики што одговараат на нивното место во општествениот живот и на тој начин им овозможуваат активно учество во него.¹⁹ Општествениот систем, согледан во

¹⁸ Smelser N. J. *Social Change in Industrial Revolution*, Routledge & Kegan Paul, London, 1959, str. 402.

¹⁹ Redklif-Braun A., *Struktura i funkcija u primitivnom društvu*, cit. delo, str. 16.

духот на општествената еволуција, според Редклиф—Браун, бара „секој даден систем да се испита како систем на адаптацијата“, зашто стабилноста на системот, и според тоа, неговото траење во текот на извесен период време зависат од степенот на адаптацијата.²⁰

За Парсонс адаптацијата значи не само „пасивно прилагодување на условите на средината, туку, пред се, капацитет на системот на опстанокот кој се доведува во спрега со средината. Овој капацитет вклучува активна врска на господство, односно способност да се менува средината за да се задоволат потребите на системот, и во исто време, способност да се преживее во контекстот на нејзините неизменливи особини“.²¹ Адаптацијата е капацитетот на системот за соочување со широка скала фактори на средината преку прилагодување или пак преку активна контрола. Таа, како и процесите на органската адаптација, претпоставува постоење на одредени елементи, носители на процесите, кои тој ги нарекува еволутивни универзалии. Тие всушност претставуваат комплекс на атрибути, придружници на процесите на развојот од кои израснуваат адаптивните капацитети на системот што се развива. Тие ги опремуваат општествата што ги поседуваат со моќ за прилагодување која е многу поголема отколку што е случајот со општествата што не ги поседуваат.

Еволутивните универзалии, во процесот на сопствената институционализација, можат да ја пореметат постојната општествена организација, дури да доведат до потполн губиток на адаптацијата, но откако еднаш ќе се институционализираат, стануваат суштинска компонента на општествата, правејќи ги посposобни за непрекинато движење во правец на покомплексна структура. Од нивната листа Парсонс го потенцира значењето на четири: 1. религијата, како најбазичен елемент на културата — нејзина прва и најпроста форма; 2. јазикот, преку кој се остварува комуникацијата во секоја човечка група; 3. родниството, кое преку табу на инцестот, преку правилата на ендогамијата и егзогамијата, ги структурира односите во општествената група и 4. технологијата, како синтеза на емпириското знаење и практичните техники преку која се остварува односот со природната средина. Четирите универзални заедно го сочинуваат минимумот што треба да го исполни секое општество за да биде стварно хумано.

Парсонс утврдува блиски односи меѓу четирите универзалии не само во рамките на општествените системи, туку и меѓу нив, земени како целина и пошироката рамка на еволуцијата во која влегува и биолошката еволуција. Така, техно-

²⁰ Исто.

логијата е согледана како „примарен фокус на организацијата на адаптивните односи на човечкиот систем кон неговата физичка средина“, родниството како „социјална екстензија на базичната артикулација меѓу индивидуалниот организам и видот преку бисексуалната репродукција“, културата и симболичката комуникација како аналогии на организацијата на личноста итн.²² Видливо е дека, и покрај културалистичкиот нагласок на неговата еволутивна концепција, тој сосема не ги отфрла биоорганистичките аналогии типични за Спенсер и неговите непосредни ученици. За разлика од него, некои негови ученици, како на пр. Вилберт Мур, отворено го отфрлаат биологизмот, сметајќи го за неупотреблив кога станува збор за разрешувањето на прашањата врзани за општествената еволуција.²³

Културата и еволутивниот развој

Парсонсовата неоеволуционистичка концепција е блиска до онаа на еволуционистите не само по нејзината определба на еволутивниот процес, во рамките на кој диференцијацијата, интеграцијата и адаптацијата земаат централно место, туку и по посебниот нагласок на културата, сфатена како „симболичка репрезентација на човековите односи кон конечната реалност“,²⁴ односно како систем на групните модели на познанието и активноста. Тој еволуцијата ја одредува пред се во културни термини. Таа е од суштинско значење за општеството по тоа што го овозможува делувањето на она што е неопходно и за неговиот поредок и за неговиот развој. Таа го дефинира и го прави смислен нормативниот поредок преку кој се организира животот на луѓето врз колективна основа.

„Суштината на општеството како систем е примеркуваниот нормативен поредок преку кој колективно се организира животот на населението. Како поредок, тој содржи вредности и диференцирани и партикуларизирани норми и правила, од кои сите бараат културна дефиниција со цел да бидат смислени и прифатени“.²⁵

²¹ Parsons T., *Evolutionary Universals*, A. S. R., 1964, str. 339—57.

²² Исто.

²³ Мур го изложува своето несогласување со правењето аналогии меѓу биолошката природа и општеството во својата критика на Stebbings во: Moore W. and Cook R. M., *Readings in Social Change*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1967,

²⁴ Parsons, *Societies*, cit. delo, str. 10—11.

²⁵ Исто.

Во почетната фаза на еволуцијата културата се изделува од општеството, за понатаму, претставајќи систем кој има највисока позиција во скалата на кибернетската хиерархија, и како таков најголема моќ за остварување на општествената контрола, да го обезбедува одржувањето на општествениот еквилибриум во условите на делувањето на трајните процеси на општествената промена. Својата функција ја обавува на тој начин што вредносниот примерок го прилагодува на структурните карактеристики на општествениот систем кој во текот на еволуцијата станува се покомплексен. Нејзиниот значај, според Парсонс, станува толку повидлив, колку што е поширока перспективата од која се посматра општествениот развој. Во промената, следена низ долг временски период јасно се согледува „доминацијата на значењето на повисоките во однос на пониските фактори на кибернетската контрола“.²⁶

Ставајќи ја културата надвор од општеството, како систем кој свите услови ги има во него, но кој располага со повишока информација и затоа е доминантен во однос на него, Парсонс, меѓу другото, создава проблеми врзани за компарацијата на неговата еволутивна перспектива со онаа на постарите еволуционисти, кај кои таквата подвоеност не е присутна. Веројатно и тука треба да се бара изворот на екстремностите во определувањето на неговата позиција, неговото согледување, од една страна, како мислител кој текот на еволуцијата го базира врз надворешни фактори и од друга страна, неговото приближување кон старите теории од овој домен зашто и тој како тие на општата промена и приоѓа како на нешто што му е инхерентно на општеството.

Посебно критичен во однос на Парсонс, кога станува збор за ова прашање, е Смит кој во културата гледа средина во која општеството се остварува и со која прави неделива целина. „Секое општество, сфатено како општествен систем, се остварува во сопствената средина — со тоа општеството како општествен систем и културата како негова средина претставуваат единствена целина и се идентични на едно повисоко ниво“.²⁷ Изделувањето на културата во текот на растот и разграничувањето на нејзината структура, по него, може да се сфати како еден аспект на диференцијацијата која се остварува во сите области на животот — на пр. економијата, политиката итн. Тој не наоѓа теориско оправдување за позицијата што Парсонс и ја дава на културата.

²⁶ Исто, стр. 13.

²⁷ Smith A., cit. delo, str. 39.

Текот на еволуцијата

Во делото „Општества, еволутивни и компаративни перспективи“, еволуцијата е прикажана низ три стапки, чии карактеристики се одредени врз база на утврдување на сличностите и разликите во диференцирањето на конкретните општества од предисторијата и историјата.

„Јас ја поделив еволуцијата на општествата... во три стапки: примитивна, интермедијална и модерна. Сродната дисциплина социјалната антропологија, интензивно ги проучува примитивните општества и многу антрополошки студии нив ги прикажуваат во компаративни и еволутивни термини. Ке појдам од овие студии за да прикажам: 1. какви се примитивните општества и 2. како тие започнуваат да напредуваат во понапредна општествена организација. Мојата хипотеза е дека општествената стратификација се развива од она што порано било мозаик на роднински групи со еквивалентен престиж, економски ресурси, авторитет и приод кон доброта... Втората од трите големи стапки на социјалната еволуција е интермедијалната стапка, која ја карактеризира писменоста... Почетокот на системот на модерните општества го најдов во развојот на општествената комуна од седумнаесеттиот век и тоа повеќето во учеството на религијата во легитимизацијата на општеството отколку во осумнаесетвековната еволуција на демократијата и индустријализацијата.“²⁸

Примитивните општества согледани од аспектот на диференцијацијата се прости во сите нивоа на тоталниот општествен поглед — општественото, културното и персоналното. Парсонс сугерира два основни критериума преку кои се согледува примитивноста: значењето на религијата (или магијата) во сите сфери на општествената акција и посебното значење на роднинските односи. На нив е базирано општественото заедништво.

Нормативниот поредок на примитивните општества го карактеризира прописот. Човекот е член на роднинската група во рамките на која обавува повеќе конкретни дејности од економска, религиозна, магиска и сл. природа кои сè уште не можат да се класираат во диференцирани улоги. Овде постои елементарна диференцијација на функциите само на нивото на полот и возраста.

Во текот на постепениот развој се остварува процес на диференцијација меѓу родовите, чија основа Парсонс ја бара

²⁸ Parsons T., *Evolution of Societies*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1977, str. 25, 51, 141.

во 1. тенденцијата кон диференциран престиж зад која стои сопственоста на земјата и 2. растот на значењето на општествената колективност, која се пројавува преку легитимизацијата базирана врз религијата, преку територијалната контрола на ресурсите и заедничката идентификација на населението, односно „преку притисокот за симболизација на колективниот идентитет и развојот на ефективните инструменти за неговото функционирање како систем“.²⁹ Општеството постепено станува стратифицирано зашто го напушта егалитарниот афинален систем, базиран на еквиваленцијата на родовите од иста категорија. Родовите се диференцираат според нивото на престижот и размената на брачните другари ја вршат во рамките на единиците од ист ранг. Во текот на времето оваа тенденција води кон издвојување на единствен род кој е на врвот на привилегијата и, во контекстот на внатрешната диференција во родот, на единствено лице на врвот на авторитетот. Така се создават основи за појава на монархијата, кај која Парсонс посебно ја нагласува базата на престижот на кралскиот род кој обавува клучна улога во религиозниот систем преку кој го одржува поредокот во подиференцираното општество.

Во понатамошниот тек на еволуцијата примитивните општества се движат кон продолжително стратифицирање, проследено со централна политичка организација ограничена на одредена територија. Во нејзините рамки се јавува администрацијата која е изделена од религиозната организација.

За надминувањето на примитивната стапка на развојот Парсонс го нагласува значењето на две универзалии: родниството и религијата — развојот на добро определен систем на социјална стратификација и развојот на системот на јасна културна легитимација на општествените функции кои се независни од родниството. Тој ги согледува двете во нивната заемна поврзаност, но нагласува дека е прва стратификација. Јазикот, пак, во својата писмена форма се јавува како базичен услов за влегување во интермедијалноста и за понатамошното движење кон модерноста.

Интермедијалните општества, преку кои се остварува преминот од примитивноста кон модерноста, имаат пишувана култура. За Парсонс писменоста е онаа институција која го условува понатамошниот културен развој и му дава особености кои го прават различен од претходниот. Тој се сложува дека и некои примитивни општества имаат писменост, како што се случајот со Нире, но за него тоа се граниччи случаи кај кои таа не ја игра онаа улога што ја има кај општествата од втората фаза каде е оформувач и усмерувач на сите елементи на

²⁹ Исто, стр. 40.

културата. Во текот на делувањето на овие општества, кои можат да се поделат во два поттипа: архаични и напредни интермедијални, писменоста станува се помасовна појава. Од занает кого го практикуваат поединци таа прераснува во вештина која ја усвојуваат претствниците на високите класи. Од друга страна, со растот на нејзиното значење се остваруваат трансформации и во доменот на религијата. Од космолошка во архаичните, во напредните интермедијални општества таа се претвора во историска религија која ја „развија за прв пат концепцијата на натприродниот поредок како рзличен од кој и да е природен поредок“.³⁰

Во архаичните општества писменоста ја практикува свештенството и преку неа ја одржува стабилната културна традиција. Постепено, освен за религиозни цели, таа почнува да се користи и за административни. Од друга страна, самото администрирање во почетокот обавувано од страна на свештенството, во понатамошниот тек на еволуцијата — со напредувањето на процесот на диференцијацијата — станува задолжение на машката писмена популација од високата класа.

Парсонс го определува пишуваниот јазик како неопходен услов за остварување на процесот на еволуцијата „затоа што заедно со стратификацијата примитивните мораат да ја унапредат експлицитната културна легитимација на диференцираните општествени функции“,³¹ односно заради можностите што тој ги дава за полесна легитимизација на општествените компоненти, настанати во контекстот на структурната диференцијација, како и за изградбата на механизмите преку кои се обезбедува нивната взаемна корелација.

Како пример на архаичен тип интермедијални општества Парсонс ги наведува Египет и Месопотамија, додека напредниот тип го претставува преку големите империи — Кина, Индија, Исламската и Римската империја. Секоја од нив има свои специфичности кои условуваат некои да успеат а други да не успеат да го пречекорат јазот кој ги дели од модерноста. Тој истакнува дека она што го натерало да ги избере нив како пример е големиот културен развој што го бележат сите, следен со многубројни иновации — пред се на нивото на конститутивниот симболизам. Сите тие се изворна средина или директни наследници на големи културни движења, кои, меѓу другото, придонесуваат за зголемувањето на општоста на симболичкиот систем кој на тој начин ги унапредува своите моќи за одржување на општествениот поредок.

Кина, како претставник на напредниот тип интермедијални општества кој е најблиску до архаичните, успева да го

³⁰ Исто, стр. 51.

³¹ Исто.

постигне обединувањето во голема империја со стабилен поредок базиран врз јак вредносен систем. Меѓутоа, таа не успева него да го рационализира во поголем обем и не успева да постигне поголем напредок во однос на диференцијацијата на економската структура. Таа не го унапредува паричниот систем со што трговијата во неа не може да ја добие димензијата што ја има во Грција и Рим, како и системот на норми кои на економските активности би им дале одредена независност и би ги направиле достапни за поширока скала од населението.

Основната улога во одржувањето на големата Кинеска империја, Парсонс и ја припишува на Конфучијанскиот културен систем, кој со својот модел на институционализација го спречува враќањето на архаичната расцепканост. Конфучијанството бара рационално прилагодување на светот, со што придонесува за непроменливоста на социјалната структура низ долг временски период — во кој сè уште е изразено влијанието на примордијалните роднински односи.

Оваа нишка на рационалност во односите со улимативната реалност, според Парсонс, е уште поистакната во Индија. Тој се сложува со Вебер дека, како што односот кон роднинската група и бирократијата играат најзначајна улога во кинеското општество, така во Индија кастата ја претставува директната врска меѓу религиозната и општествената диференцијација — таа ги комбинира религиозните верувања со крутото прифаќање на статусните разлики. Религијата овде усмерува кон стварите кои се надвор од животниот свет и кон индивидуализам, а тоа се пренесува и на нивото на заедницата. Секуларното општество е согледано како човечка арена за делување на кастата и на таков начин за обавување на традиционалните задолженија во рамките на кастинскиот статус. Индусот е добар граѓанин кога, исполнувајќи ги традиционалните задолженија на пропишаниот статус, се избира за движење нагоре во следната инкарнација. Затоа во индиското општество не се јавило ниту едно позначајно движење кое би се стремело кон остварување на општествена промена.

Во Кина и Индија, според Парсонс, во контекстот на социјалната и културната диференцијација, примерокот на културниот систем продира подлабоко во социјалната структура отколку во кој и да е архаичен систем. Тој го определува статусот на општествените групи — посебно просветеното благородништво во Кина и „двалати-родените“ во Индија, кои имаат основна функција во одржувањето на општествениот поредок,

Другите две општества од овој тип Исламското и Римското, тој ги прикажува како општества во кои општествената заедница во поголема мера е ориентирана кон светот, како и со пошироки општествени канали, без посебно пропишани бариери за влегување во комуната. Меѓутоа, тие не успеваат да го решат проблемот на внатрешната интеграција, на поблиското поврзување на посебните единици кои влегуваат во рамките на едната или другата империја во единствен општествен систем. Затоа тие не успеваат да се развиваат понатаму иако содржат многу карактеристики кои се неминовни придружници на модерноста.

Во движењето од интермедијалноста кон модерноста Парсонс ја истакнува улогата на две општества, кои имаат ограничена егзистенција, но кои се од големо значење, затоа што ја претставуваат основата на никнењето на елементите на модернизмот. Тоа се: Израел — изворот на јудаистичката религија и Грција — изворот на секуларната култура. Тоа се мали општества кои се развиваат независно од околината. Поради одредена координирација на околностите тие станале извор на иновации кои се толку радикални што во други услови — во големите империи од тој период, не би можеле да се применат. Нивен најголем придонес е развојот на легитимизацијата на нормативниот поредок. Всушност станува збор за нивниот морален поредок — кај Евреите религиозен а кај Грците секуларен, кој има тенденција кон универзалност која е неопходна за премин кон модерноста.

Култураната иновација од Грција и Израел (seed-bed општества) им дава раст на христијанските општества кои го сочинуваат коренот на модерните. Во нивните рамки се остварува диференцијацијата на секуларната култура од религиозната основа. Во нив се одвиваат два рефлексивни процеса — понатамошната диференцијација на културата од општеството и нивното заемно поврзување.

Почетоците на модерните општества Парсонс ги наоѓа во седумнаесеттиот век и тоа прво во Англија, „земјата во која општествената заедница станува диференцирана од религијата, владеењето и економијата.“³² Во Англија започнува и индустриската револуција, после која следи демократската — со центар во Франција. Индустриската револуција го условува понатамошното диференцирање на економијата, а демократската на политиката од општествената заедница. Диференцијата, пак, поттикнува процеси на интеграција кои се остваруваат преку правниот систем, проширувањето на граѓанските права, пазарниот систем, бирократската организација и асоцијацииските организации.

Во последната фаза од модернизацијата, општествата, чиј најрепрезентивен претставник се Соединетите Држави, имаат легален поредок кој е релативно независен од владата, и национална држава која е ослободена од религиозната и етичката контрола.³³ Образовната револуција, како придружник на модерноста, придонесува да се надминат пропишаните наследности и да се институционализира примерокот на егалитарноста. Тие имаат институционализирано широка скала на слободи — поголема отколку во кое и да е постаро или современо социјалистичко општество. Всушност, Парсонс наоѓа дека станува збор за оние слободи кои во осумнаесеттиот век ги уживале само претставниците на највисоките општествени групи, а кои во современоста се прошируваат на широките маси од населението. Во нив влегуваат ослободувањето од некои неопходности на физичкиот живот (болести, кусиот живот и сл.), ограничувањето на насилието, зголемената слобода во потрошувачката (како резултат на зголемената заработувачка), олеснетиот приод кон општествените сервиси (како што е образованието), слободата во изборот на брачниот другар, занимањето, религиозната припадност, политичката определба, мислата, говорот, изразувањето. „Од компаративна и еволутивна перспектива попривилегираните општества од доцниот дваесетти век ги имаат институционализирано либералните вредности од век порано“.³⁴

Некои теориски проблеми во врска со еволутивната концепција на Парсонс

Парсонсовата концепција на еволутивниот развој, чиј тек накусо е прикажан на претходните страници, потикнува низа прашања. Едно од нив е прашањето за нужноста на еволуцијата, друго она за нејзиниот тек, кој се остварува на единствен начин или низ повеќе облици, односно прашањето на еднолинејната или повеќелинејната еволуција. Секако не треба да се испуштат предвид и дилемите врзани за факторите на еволутивниот развој, зашто нивното разрешување можеби е најзначајно за утврдувањето на разликите меѓу неоеволуционизмот и класичниот еволуционизам.

³³ Исто, стр. 208.

Еволуцијата — нужна или случајна?

Кога ги утврдува сличностите и разликите меѓу својата еволутивна шема и онаа на старите еволуционисти, Парсонс како една од точките на несогласноста ги смета ставовите врзани за нужноста на еволуцијата.

Старата еволуционистичка мисла, која сè уште не ја има напуштено оптимизмот на просветителството, во еволуцијата гледа нужен процес. За Спенсер законот на еволуцијата е најопштиот закон, кој делува со неизбежна нужност во сите сфери на природата. Сите општества го поминуваат истиот развој, кој зависно од странични околности може да биде побрз или побавен, проследен со проблеми кои доведуваат до стагнација и во ограничени временски интервали до регрес, но кој на нивото на светот и во контекстот на долговременоста е универзален и незапирлив. Подоцна, Диркем се посомнева во исправноста на овој став. Без да ја напушти еволутивната перспектива тој наоѓа дека еволуцијата не е нужна. Таа се остварува во некои општества, кои доколку исполнат одредени предуслови се движат кон модерноста, трансформирајќи ги механизмите преку кои се остварува внатрешната интеграција, односно се движат од форми во кои солидарноста е базирана на сличноста на поединците кон оние во кои таа е базирана на разликите меѓу нив. Основен предуслов да се премине јазот кој ги дели примитивноста од развиеноста е слабењето на механизмите на механичката солидарност. Доколку тој не се исполни, доколку колективната свест потполно ја поклопила индивидуалната, своите проблеми, израснати од демографскиот раст или од други фактори кои го отежнуваат или го оневозможуваат задоволувањето на базичните потреби, општеството ги разрешува на начини кои не го доведуваат во прашање опстанокот на традиционалниот поредок. Доколку, пак, се пречекори јазот, доколку општествата успеат да ја совладат бариерата што поредокот ја поставува во однос на воведувањето на иновацијата, тие, преку механизмите на поделбата на трудот, го минуваат патот на општествената еволуција — во контекстот на кој структурно се диференцираат и функционално се специјализираат со паралелните процеси на заемното поврзување во органска целина преку механизмите на органската солидарност.

Парсонс го дели мислењето на Диркем дека општествената еволуција не е нужна. Кај примитивните општества таа се

реализира преку развојот на стратификацијата, но тие не мораат да се стратифицираат и затоа остануваат или примитивни или се делат во посебни сегменти.

„Треба да се има на ум дека дури и на оваа еволутивна стапка, развојот не е неминовен. Наместо да стане стратифицирано, примитивното општество може да остане примитивно или може да се издели во посебни сегменти. Стратификацијата наместо сегментацијата може да се случи само ако солидарноста на членовите од општеството е доволна за да се надминат центрифугалните сили на диференцијацијата. Појавата на хиерархијата мора некако да биде легитимизирана со помошта на културата. А тоа значи дека колективниот идентитет на општеството треба да стане доволно силен за да им се спротивстави на тенденциите кон расцеп кои ги вклучува надреденоста и подреденоста.³⁵

Од друга страна, за разлика од Диркем кој смета дека општествата ако ги усвојат механизмите на органската солидарност побрзо или побавно, го минуваат патот на еволутивниот развој, за Парсонс еволуцијата може да застане на било која стапка. Историјата, според него, дава пример за низа општества кои достигнале одреден степен на внатрешна диференција, во чии рамки дури се оформиле некои институции кои се неопходна компонента на модерните општества, но кои застанале на одредено ниво и затоа со време ги снемале од историската сцена. Новото што го создале, со што го одржале континуитетот на развојот на глобален план, не им помогнало да ја обезбедат непрекинатоста на сопствениот раст зашто не успеале да се опремаат со други неопходности. Овде Парсонс како да се приближува до Хегела, а со тоа ја прави проблематична другата теза преку која настојува да се дистанцира од еволуционистите — онаа за еволуцијата која не е еднолинејна, еднакво како и тезата за нејзиниот нужен тек. Затоа, зарем не би можело неговата позиција да се определи како детерминистичка на општо ниво — еволуцијата е нужен процес, но тој се реализира преку конкретните општества од кои некои го поминуваат целиот еволутивен развој, додека други само парцијално учествуваат во него?

Еднолинејна или повеќелинејна еволуција?

За Парсонс општествената еволуција не е прост еднолинеен процес. Општествата на сите фази од развојот покажуваат големи разлики во институционалниот поредок. Многу случајности (војни, револуции и сл), како и низа појави кои

³⁵ Исто, стр. 24.

се надворешни во однос на општествениот систем, можат да доведат до варијации во примерокот на еволуцијата. Сепак, на долга патека гледано, разликите се ублажуваат, тие можат да се протолкуват како девијации кои со текот на времето ќе бидат надминати.

Всушност, иако ги признава вариететите на развојот, својата еволутивна скала Парсонс ја прикажува преку централната тенденција на развојот, која води од примитивноста, преку архаичните општества на Блискиот Исток, понатаму преку Грција и Израел до модерните западни општества. Таквата скала, по оценката на Смит, не може да се смета за повеќелинејна. Тој ја нарекува кладогенетска, зашто во неа не се наведуваат повеќе корени на модерноста. Колку повеќе се приближува кон модерноста толку таа повеќе станува еднолинејна зашто сите општества кои се далеку од трендот на модерните западни општества ги третира како „нееволутивни преживувања“. Овде се работи за широка скала на општества — од племињата од Океанија и Источна Африка, до Кина, Советскиот Сојуз и Исламските земји.³⁶

Еволуцијата како ендогена или егзогена?

Парсонс не е прецизен кога станува збор за факторите кои ја условуваат еволуцијата. „Иако ја претпоставувам еволутивната прогресија јас немам објаснување за појавата на примитивните општества од примордијалните субхумани форми“³⁷ Сепак, тој не се воздржува од одредени претпоставки на тој план, кои во својата основа не се далеку од вообичаените толкувања на еволуционистичката мисла од деветнаесеттиот век, кои развојот го согледуваат како резултат на борбата за опстанок или на постепено прилагодување на средината. Тој нагласува дека одредени притисоци за подобро прилагодување на физичката, биолошката, културната, социјалната, психолошката средина го тераат примитивното општество да се диференцира во постратифицирани форми. Овие притисоци имаат два извора — надворешен и внатрешен.

Двата извора на промената Парсонс ги воведува и кога станува збор за еволутивната промена и за основите на пореметувањето на системскиот еквилибриум. „Одржувањето на системот е зависно од процеси кои континуирано варираат, кои ги, 'неутрализираат' и ендогени и егзогени извори на варијабилноста која, кога тие би потфрлиле би ја променила

³⁶ Smith A., cit. delo,

³⁷ Parsons T., *Evolution of Societies*, cit. delo, str. 48.

структурата“.³⁸ Во „Еволуција на општествата“ тој нагласува дека некои компоненти на прогресот се реализираат во рамките на самото општество, додека други се увезуваат од други општества, како што е на пр. случајот со будизмот кој во матичната земја остварува мало влијание, но кој условува големи промени во примерокот на општествената структура на општествата во кои е увезен.

Иако го потенцира делувањето и на надворешните и на внатрешните фактори позицијата на Парсонс во овој домен се определува или како егзогена или како ендогена. Притоа, изгледа поголем е бројот на оние кои ја определуваат како егзогена. Како за пример од нив би можел да се наведе Гүлднер:

„Ако Парсонс претпоставува стабилна системска интеракција, каде еднаш воспоставениот систем се спреми да остане непроменет, тогаш логично е да се стреми да се препостави дека промените во социјалниот систем израснуваат од надворешни притисоци кои ја совладуваат или ја пробиваат системската одбрана, или од притисоци кои се случајни во однос на суштинските карактеристики на системот. Суштинските карактеристики на системот нема да предизвикат структурни промени во системот, туку само циклички или ритмички промени“.

За разлика од тоа Смит смета дека функционалистите (Парсонс меѓу нив), за кои терминот „структура“ означува трајни и заемно зависни односи меѓу деловите на социјалниот систем, клучот на системската промена го согледуваат во продолжената меѓузависност на деловите. Промената се остварува во самата единица, во условите на одреден недостиг на заемна зависност на деловите. Диференцијацијата е „процес на иманентна промена зашто израснува од самата структура и нема значење надвор од неа“.⁴⁰ За Смит Парсонсовата позиција е битно ендогена. Навистина, во својата шема на генералната акција, тој надворешната средина ја воведува како една од четирите компоненти (покрај културата, општеството и личноста), дури и диференцијацијата сфатена како созревање на системот ја доведува во тесна врска со неа, зашто се остварува за да го направи способен да ја контролира средината, но сепак, за него надворешните фактори се од второстепен значај. Тие никогаш не можат да се споредат со оние што имаат ендогена основа. Дури и таквите фактори, каква што

³⁸ Parsons, во Etzioni A. и E., cit. delo, str. 84.

³⁹ Gouldner A., cit. delo, str. 353. На сличен начин на Парсонсовата еволутивна шема и приоѓаат Поповиќ М. и Ранковиќ во својата студија на теориите за општествениот развој: Поповиќ М. и Ранковиќ М., Теорије и проблеми друштвеног развоја, БИГЗ, Београд, 1981.

⁴¹ Smith, cit. delo, str. 18.

е писменоста, кога се увезени од надвор, во општеството што ги увезло не можат да ја одиграт улогата што ја имале во матичното општество. Така, во општеството Nure писменоста не можела да го обезбеди преминот кон повисока стапка во еволутивната скала зашто не претставува ендеген принцип туку институција донесена однадвор.

Оние мислителите кои Парсонсовата шема на еволутивниот развој ја определуваат како егзогамна, веројатно поаѓаат, пред се, од статусот што културата го има во неговиот систем на генералната акција. Зашто, ако културата му е надворешна на општеството, а основните поттици за иновација, како и покренувањето на базичните механизми на адаптацијата, доаѓаат од неа, тогаш основата на еволуцијата е во изворите кои се од егзогена природа. Меѓутоа, таквата констатација не значи и утврдување на разлика меѓу неговата и старата шема на еволуцијата, зашто за старите еволуционисти, кои развојот го согледуваат во културен контекст, културата не е нешто што му е надворешно на општеството. Кај нив таа е сфатена како една од неговите суштински компоненти во чија сфера внатрешните потенциции за напредок најмногу доаѓаат до израз. Така, културата која за Парсонс претставува надворешен фактор, кај класичниот еволуционизам е согледана како еден од базичните ендегени извори на промената. Се чини, разликата меѓу неоеволутивната и еволутивната перспектива и во овој домен е повеќе од терминолошка и концепциска отколку од суштинска природа.

Marija TAŠEVA — POČESKA

NEOEVOOLUTIONISM IN THE WORK OF TALCOTT PARSONS

S u m m a r y

Parsons, in accordance with the thesis of the whole functional school of thought that sociology must follow certain order in choice of themes of its study, during the sixties, after long time dealing with problems of social order, shifted his interest to problems of total social change. He made these problems his main research goal. This new position Parsons qualified as neoevolutionism. This position differs from that of nineteenth century evolutionists in that it is not understood as an unilinear process but as a variety of differentiated processes of societies which differ in regard to its potentialities for realization of the development. However, the basic processes of evolution which are distinguished

by the classical evolutionist, that is, processes of differentiation, reintegration and adaptation constitute the essence of his own evolutionary scheme. As the thinkers before him and he thinks of differentiation as a process which is determined by the pressures of the system ready to change and differentiation is realized when the structural whole is divided into specialized units. These units must be more adapted to the social environment and more effective in regard to fulfilment of the roles than the older ones. The reintegration is understood as a mechanism which opposes the processes of disintegration and helps to keep the system equilibrium even in conditions of growth of structural complexity. As to the adaptation it could be also said that Parson's opinion is not quite different from nineteenth century evolutionists. The adaptation is treated as a need of the system to adapt to the social environment.

Therefore it could be said that Parson's conception does not offer many novelties in respect of dilemmas connected with the basic questions in this realm — the question if the evolution is necessary or not, unilinear or multilinear, determined from inside or outside forces and so on. The differences between old and new evolutionism are not essential.